

Živago znamená „ten, kdo přežil“ ...

Ztichlý filmový sál. Omar Sharif na filmovém plátně se ve víru událostí ruské revoluce nedokáže rozhodnout mezi dvěma ženami. Jedna z nich, ta osudová, se jmenuje Lara. Děj je podbarven lyrickou melodií: „...krásné je žít, jen břehu tvému blíž, krásné je snít tam, kde ty ráno sníš...“¹ Jen málokdo by nepoznal scénu z amerického oscarového velkofilmu *Doktor Živago* (1965),² natočeného podle stejnojmenného románu ruského spisovatele Borise Pasternaka. Snad proto, že Omar Sharif v roli Jurije Živaga je skutečně nezapomenutelný – mladý a krásný, ve slušivém svetru anglického vzoru působí sice poněkud neruský, ale citlivější části obecenstva na celém světě to nevadí... – splynula titulní postava díla za půlstoletí existence tohoto filmového melodramu spíše s hollywoodskou hvězdou než s jejím autorem Borisem Pasternakem.

Bez historických kulis – ruské revoluce – by byla románová zápleтка velmi jednoduchá: ženatý lékař potká v Moskvě osudovou ženu, pak se osudem předurčení muž a žena nakrátko setkávají a nadlouho rozcházejí v bouřlivých a krutých časech, společně prožijí dlouhou zimu v osamělé dačce a potom se už nikdy nevidí. Jenomže právě ony historické kulisy, odsunuté ve filmové verzi *Doktora Živaga* poněkud do pozadí, jsou více než podstatné. Filmový Jurij Živago hledá své místo mezi dvěma ženami, románový Jurij Živago to má mnohem obtížnější: hledá své místo v revoluci. Respektive jej ani příliš nehledá, ví, že žádné místo v ní nemá ani mít nechce.

Naprostá apolitičnost Pasternakova hrdiny vyvolala při čtení rukopisu románu v polovině padesátých let v řadách Chruščovových kulturních rádců paniku. Zjevný vypjatý individualismus, neschopnost intelektuála najít své místo v revoluci na správné straně, zhoubné myšlenky, jež skrze svého silně autobiografického hrdinu autor prezentoval, znamenaly jednoznačný závěr: publikaci díla, které je „nožem do zad politiky strany“³, nelze připustit. Pasternak reagoval po svém: rukopis, jež považoval za své životní dílo („...Doktor Živago je mi dražší než fyzický život...“),⁴ byl doslova propašován do Itálie, brisckně přeložen a brzy nato, roku 1957, v italtině vydán. Když byla Pasternakovi o rok později udělena Nobelova cena, propukl v autorově vlasti doslova

1/ Autorem Oscarem oceněné filmové melodie, motivu Lary, je Francouz Maurice Jarre (*1924). V letech 1960–1999 psal hudbu k filmům, z nichž mnohé patří do zlatého fondu světové kinematografie. Autorem českého textu k melodii je Jiří Apl, roku 1967 ji pro Supraphon nazpíval Milan Chladil.

2/ Režie David Lean, 5 Oscarů, Americkou filmovou akademií zařazen mezi 100 nejlepších amerických filmů. Nutno zdůraznit, že přes všechna ocenění je filmové zpracování Doktora Živaga veskrze v intencích amerického vkusu, ať už jde o redukci děje na milostný příběh, scény, kostýmy atd. V Rusku byl film poprvé uveden až roku 1994.

3/ A za mnohojím šim pogoni... Boris Pasternak i vlast. Dokumenty 1956–1972. Rosspen, Moskva 2001, s. 104.

4/ Cit. podle Livanov, V.: *Něvydaný román* Boris Pasternak. Dofa, Moskva 2002, s. 104.

politický skandál. Pod tlakem nejvyšších sovětských kulturních a stranických orgánů se Nobelovy ceny nakonec vzdal.

Před mezinárodním rozruchem, který vyvolalo odmítnutí Nobelovy ceny, za sovětskými hranicemi dohromady nikdo nevěděl, kdo je Pasternak, s výjimkou intelektuálů a básnických duší čtoucích jeho poezii. Ani později, když se jeho jméno skloňovalo ve všech pádech na stránkách světového tisku, nikdo nevěděl, jaké bylo jeho skutečné drama. Nikdo nevěděl, kolik dalších osob bylo vpleteno do Pasternakovy kauzy, kolik jich bylo přímo i nepřímo svázáno se spisovatelovým osudem i s osudem románů. Moc si netroufla Pasternaka díky jeho mezinárodní popularitě potrestat přímo, a tak skončila v lágru alespoň Olga Ivinská,⁵ kontroverzní součást Pasternakova života, žena, jež spisovatele inspirovala k vytvoření obrazu Lary, jedné z nejkrásnějších ženských postav moderní ruské literatury.

Od vzniku *Doktora Živaga* (1955) nás dělí půl století. Přes všechny snahy o jeho eliminování ze sovětské literatury žilo dílo za hranicemi SSSR až do začátku perestrojky (kdy bylo roku 1988 v zemi svého vzniku konečně opublikováno) vlastním svobodným životem, na názorech stranických funkcionářů nezávislým. Román se stal legendou a Jurij Živago symbolem té části ruské inteligence, která nikdy nepochopila smysl revoluce. Pasternak učinil svého hrdinu takovým, jakým si přál, aby svět viděl jeho: individualistickým básníkem, který je uzavřen před světem do neproniknutelné schránky prožitků své jemné, snadno zranitelné duše. Tak byl totiž charakterizován básník Pasternak na prvním sjezdu sovětských spisovatelů. Byl autor opravdu takový? Co všechno Boris Pasternak potřeboval k tomu, aby napsal *Doktora Živaga*? Jaké byly okolnosti, které provázely vznik tohoto díla, jež se stalo jedním z nejznámějších románů světové literatury? To jsou otázky, na něž se pokusím alespoň částečně v následujícím textu odpovědět.

Boris Pasternak byl člověkem dvou století. Narodil se v Moskvě roku 1890 jako syn impresionistického malíře Leonida Pasternaka⁶ a mladé pianistky Rozálie Kaufmannové. Rodina představovala typickou inteligenci této epochy. Pasternakovo dětství, to byl čilý společenský život, improvizované domácí koncerty, literární večery a do rána trvající debaty o filozofii a umění, k jejichž účastníkům patřili Lev Tolstoj či Rainer Maria Rilke. Když přišel čas přihlásit Borise na gymnázium, nastal problém: v jeho žilách kolovala po matce židovská krev. Škola, kterou otec vybral, jej s odkazem na ministerský dekret omezující počet žáků židovského původu nepřijala. Místa vyhrazená pro tyto studenty byla

plně obsazena. Teprve když se jedno „židovské“ místo po roce uvolnilo, nastoupil jedenáctiletý Boris rovnou do druhého ročníku. S každým přibývajícím rokem vyvstávala před rodiči otázka, jakým směrem se bude ubírat další vzdělání jejich syna. Boris, jenž zdědil po matce hudební nadání, působil dojmem, že si za svoji životní dráhu zvolí hudbu. Překvapením pro všechny bylo, když po maturitě podal přihlášku na Moskevskou univerzitu. Vystudoval filozofii, z níž v německém Marburgu složil doktorát. Nabídku Marburské univerzity, aby po-

1995), podle popisu
vá žena. Před ro-
dobitěk prováděná.

162, 1995), výnam-
kosti, od roku 1921
v Německu, od roku

kračoval v kariéře profesionálního filozofa, však odmítl a vrátil se do vlasti. Jak později napsal spisovatelův syn: „Mládí Borise Pasternaka, to je řetězec úspěšných pokusů, kdy dosažené je nečekaně a nepochopitelně odmítnuto.“⁴⁷ Podobných situací bylo v životě budoucího spisovatele mnoho. „Ve všem se chci dobrat podstaty,“⁴⁸ napíše Pasternak na sklonku života. Při tomto hledání odmítl odtažitou hudební harmonii i rozváznou filozofii a zvolil slovo.

Když nastaly revoluční události roku 1917, cítil se „velkým hříšníkem“ na poli společenské aktivity, a o to více se snažil nezapomenout na své umělecké poslání. Pevně věřil, že umění má sílu přetvářet, domníval se, že v tomto okamžiku přinese více užítka, bude-li působit na mysl a city lidí krásou uměleckého ztvárnění života než účastí na jeho organizaci. Ve snaze pomoci nové společnosti svým uměním cítil, že lyrika zde není dostatečně efektivní, že vyhraněné charakteristiky a přesné formulace veršů není schopen. Postupně krystalizuje myšlenka, která se stává Pasternakovým životním smem: spojit možnosti umělecké prózy a lyriky. Teprve na konci života se mu toho podaří dosáhnout v *Doktoru Živagovi*. Předtím však bude muset bezmála čtyři desetiletí hledat.

Vývoj po říjnu 1917 vnesl do kulturního života „společnosti budoucnosti“, která se na území zaostalého Ruska hodlala utvářet, značný chaos. Jako kdyby se zde střetly dvě naprosto odlišné civilizace: jedna, jejíž kořeny byly spjaty s křesťanskými hodnotami (ruská klasická kultura), a druhá – později nazvaná bolševická –, typologicky zahajující řadu totalitárních kultur dvacátého století. Každodenní konflikty „starého“ s „novým“ vnímá Pasternak velmi bolestivě. Pět porevolučních let (1917–1922) stojí, ač typově naprosto odlišný, po boku avantgardního básníka Majakovského, odvážného experimentátora a reformátora verše, jehož angažovaná poezie byla nazývána „hlasem revoluce“. Postupně se však ocitá vůči svému velkému příteli, s jehož talentem se neustále vnitřně konfrontoval, v opozici: „...Protože jsem ho nechtěl napodobovat, začal jsem v sobě vymazávat všechno, co se mu mohlo podobat. To očistilo můj způsob psaní, heroický tón a touha ohromovat ve mně nebyly...“⁴⁹ V tomto období také potkává na jednom večeru poezie o dva roky mladší básníku Marinu Cvetajevovou. Později se mezi nimi rozvine velmi zvláštní korespondenční vztah. Bude to Marina, která bude Pasternakovy básně i prozaické pokusy číst jako první, k ní se bude, když bude tápát a pochybovat, obracet.

Přestože publikací Pasternakovy knihy *Sestra má – život roku 1922* započal spor provázející od té doby každé jeho vystoupení v tisku, zda je autorem

7/ Pasternak, J.: Boris Pasternak. Matérialy dľa biografii. Sovetskij pisateľ, Moskva, 1989, s. 64.

8/ Viz básně *Vo všem mně chočejšja dočji...* (1956).

9/ Cit. podle Pasternak, J.: Boris Pasternak. Matérialy dľa biografii. Sovetskij pisateľ, Moskva, 1989, s. 219.

současným, či nikoliv, je ve dvacátých letech i přes svůj neangažovaný přístup považován za velkou naději sovětské poezie. On sám se však cítil předurčen k psaní prózy. Toužil napsat velký román: „s láskou, s hrdinkou – jako Balzac“.¹⁰ Nebyl to však nedostatek invence, proč spisovatel od myšlenky velké prózy na počátku dvacátých let upustil. Důvody byly dva. První byl dán tlakem životních okolností (z finančních důvodů byl nucen především překládat), druhý, mnohem závažnější, vyplýval z politické situace v Rusku. „Čekal jsem, že přijdou nějaké společenské změny, které umožní obnovu individuálního příběhu, to znamená fabule o jednotlivých postavách, reprezentativně blízkého a pochopitelného pro každého...“ psal Pasternak na sklonku roku 1929. Ale doba nebyla takovým očekáváním nakloněna: kladla stále nové překážky „fabulím o jednotlivých postavách“ a čimla možnost jejich realizace stále iluzornější. Nepředbíháme však tok času a zůstaňme ještě s naším hrdinou na počátku dvacátých let. Když bylo rozhodnutím sovětu nařízeno, že společně s Pasternakovými bude v jejich velkém bytě žít několik dalších desítek lidí, Borisovi rodiče i sestra nasedli na podzim roku 1921 do vlaku Berlín–Paříž a opustili Rusko. Proč básník neodjel s rodiči, když k tomu měl příležitost? Jeho rozhodnutí zůstat v Rusku nemělo s politickým přesvědčením nic společného: v létě 1921 se zamiloval do ženy, kterou si měl zanedlouho vzít. Malířka Jevgenije Lureová, navenek velmi křehká a jemná žena, byla silnou osobností. Měla uměleckou citlivost, která se však brzy projevila jako neslučitelná s Pasternakovou představou o životě zasvěceném literární tvorbě. Po ročním společném životě básník vyčerpávaný existenčními starostmi a prudkou povahou své ženy konstatoval: „Zničil jsem se na nejvyšší míru...“¹¹ Ani narození syna manžele nesměřilo. Únikem z reality nepřiliš vydatného manželství se pro Pasternaka stala intelektuálně zvaná láska k básničce Marině Cvetajevové, založená na vzájemném obdivu. „Vaše kniha spaluje,“ napsala mu počátkem r. 1923, /.../ „znamenáte pro mne všechno.“¹² Pasternak nezůstával Marině nic dlužen: „Milovat Vás tak, jak bych měl, mi není dovoleno, i když první mezi všemi jste samozřejmě – Vy. /.../ Jak bych si přál život s Vámi! Hlavně tu jeho část, která se nazývá práce, růst, inspirace, poznání. Je čas, už dávno je čas. K čertu, jak dlouho už jsem nic nenapsal, psát verše už jsem nejspíš zapomněl. Mimořádně jsem nedávno recitoval. Cvetajevovou, Cvetajevovou!“ – křičelo publikum, když žádalo přídavek...¹³

V polovině dvacátých let měl Boris manželských problémů nad hlavu. Se svou pověstnou upřímností ženě nic neskrýval a beze stínu pochybnosti

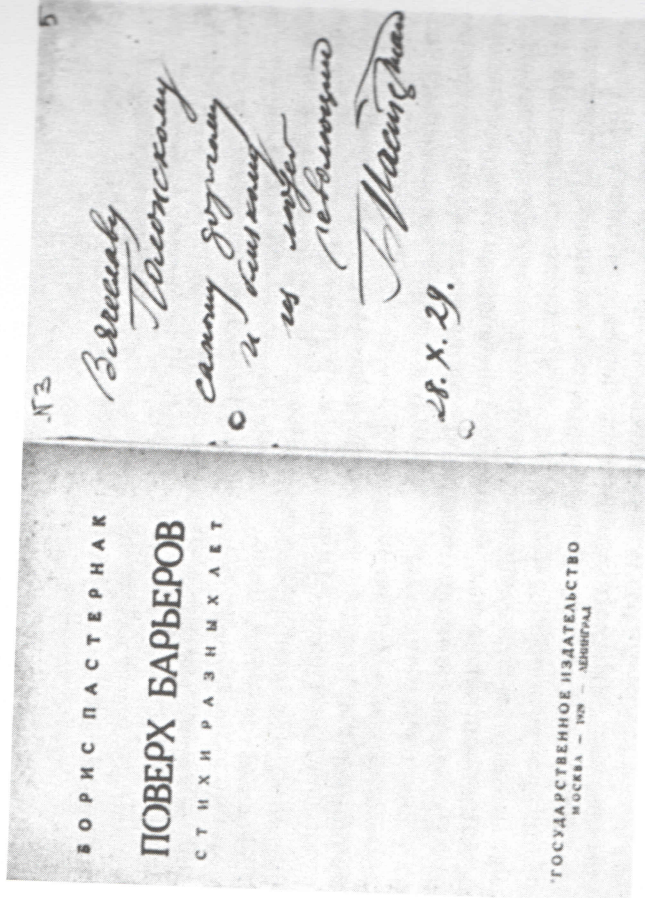
o svém počínání jí předčítal dopisy, které psal Marině. Umělecké souznění mezi jejím manželem a Cvetajevovou Jevgenijí ranilo. Zůstávalo jen otázkou času, kdy se Pasternakovo první manželství definitivně rozpadne. Když k tomu o čtyři roky později dojde (1930), příčinou nebude Marina Cvetajevová, jak by se mnozí mohli domnívat, ale manželka pianisty Neuhause,¹⁴ jež se posléze stane Pasternakovou druhou ženou. Přítomnost této dámy v Pasternakově životě však nehrozí zvláštní druh citu, jaký je možný jen mezi dvěma velkými básníky: Cvetajevová a Pasternak si budou psát až do poloviny třicátých let. Po celých dvanáct let, co trvala jejich korespondence (1923–1935), se nikdy neseťkali...

Vrátme se ale na počátek třicátých let: mnoho optimismu nepřinesl. Oslovy příchodu roku 1930 byly oficiálně zrušeny jako buržoazní přežitky. Bylo zakázáno zvonic v kostelech, byly zakázány „jolky“, oblíbený obraz Pasternakovy poezie. Většina z jeho literárních přátel byla pronásledována, což pocítoval o to hůře a bolestivěji, že jeho osobně se kritika netýkala. Byl velmi zneklid-

něn, že ve štvavé kampani rozpoutané proti Osipu Mandelštamovi,¹⁵ Jevgeniji Zamjatinovi a dalším spisovatelům označeným za nepřátele lidu je prezentován coby autor příkladný. Jako člověk, jehož rozčílení dosáhlo krajní míry, se v dopise redaktorovi časopisu *Zvězda* na počátku roku 1930 ostře ohradil proti sympatiím, které mu toto periodikum projevovalo: „Kdybych neměl rodinu a nebyl morálně průměrným člověkem, musel bych, když se dívám, co se kolem děje, vystoupit v tisku proti přízni vaší kritiky. Všechno je to odporná a trýznivá záhada...“¹⁶ Když se o pár měsíců později, v dubnu 1930, zastřelil básník Vladimir Majakovskij, začala záhada nabývat konkrétní obrysy: na piedestal prvního básníka země měl být vyzvednut Pasternak. Myšlenka, že by se měl stát místo Majakovského hlasem režimu, jej začala děsit. Básnickovým obavám brzy učinil konec sám Stalin, když Majakovského označil za „nejlepšího a nejtalantovanějšího básníka sovětské epochy“.¹⁷ Rozhodnutí to bylo vcelku pochopitelné: údernost a síla Majakovského novátorského verše, hyperbolizovaných obrazů nové budoucnosti vyhovovaly didaktickým a ideologickým účelům neskonale lépe než Pasternakova subjektivní lyrika.

Rok 1930 byl rokem, jenž vnesl do Pasternakova nepříliš šťastného soukromého života příslib pozitivních změn. Básníka okouzila žena jeho přítele, světoznámého pianisty Heinricha Neuhause. Zinaidě bylo třicet čtyři, Borisovi čtyřicet. O pár měsíců později navštívil Pasternak Neuhause v jeho moskevském bytě, aby mu sdělil, že bez jeho ženy nedokáže žít. Pasternakovo doznání bylo nečekané, pianistova reakce nezvyklá: básník a hudebník seděli každý v jednom křesle a plakali. Věrna své rozváznuté povaze se Zinaida pokusila přivést Borise k rozumu. Názor, že nikdy neopustí Neuhause ani děti, však do roka změnila. Láska byla silnější než všechno ostatní, život zvítězil. Zinaida byla mimořádně domácky založená žena a vytvořila básníkovi opravdový domov, který byl útočištěm před nepřátelstvem vnějšího světa, domov, kde mohl v klidu psát. Stala se jeho hlavní múzou. Obdivovala se talentu svého muže, stejně jako se kdysi kochala Neuhausovým uměním.

Díky Zinaidě měl nyní Pasternak zájem i pochopení pro svou práci, teoreticky tedy vše, co jako spisovatel potřeboval. Počátek třicátých let však nebyl myšlenice vytvoření velkého prozaického díla příliš nakloněn, nemohl pracovat tak, jak by si přál. Byla s ním rozváznána smlouva na vydání sebraných spisů, na živobytí si musel vydělávat překlady. Když se v polovině prosince roku 1931¹⁸ rozpoutala ve Svazu spisovatelů diskuse o politické lyrice, Pasternakova situace se ještě více zkomplikovala. Místo aby společně s ostatními lál na nedostatek angažované poezie, prohlásil, že ani v nové společnosti se nelze

obejít bez práva umělce na tvůrčí svobodu: „Máme diktaturu proletariátu, a ne diktaturu průměrnosti. To jsou dva různé pojmy...“¹⁹ Reakce ze strany rappovské kritiky²⁰ na sebe nenechala dlouho čekat. O pár dní později byl za svůj postoj odsouzen a přiřazen k táboru „buržoazních restaurátorů“,²¹ osočen, že se „skrývá za vrcholky svého intelektu“²² a věnuje se v poezii zpátečnickému opěvování minulosti na úkor současnosti. Tím se v první polovině třicátých let Pasternak ocitl ve velmi zvláštní situaci: na jedné straně byl terčem kritiky za názory neodpovídající duchu doby, byl žádán, aby provedl tematickou i ideovou přestavbu své poezie, na straně druhé bylo vysoce oceňováno jeho umělecké mistrovství a bylo mu otevřeně dáváno najevo, že by to měl být právě on, kdo bude stát v čele oficiální poezie. S tím souviselo i Pasternakovo zvolení do vedení utvářejícího se Svazu sovětských spisovatelů v létě roku 1934. Několikrát odložený I. sjezd Svazu sovětských spisovatelů, jenž se měl stát triumfem sovětské literatury, přinesl v srpnu 1934 Pasternakovi velké překvapení: Bu-

Titulní l...
veršů No...
věnování...
„nejdražší...
revoluce“

19/ Pastern...

Chadil, Mos...

20/ Jehoho...

asociace pro...

je asociace...

Strana vďala...

litly a nosp...

uměření (t...

byly ostatn...

vidovány, m...

byl čm dál s...

nešel a bojo...

unosením K...

rozhodnuti v...

velo 55SR.

21/ Pojednání d...

16. prosince 19...

tk RAPP, ve sv...

na Pasternak...

Boris Pasternak

1997, s. 401.)

22/ Pasternak, J.

Chadil, Moskva

zela of básník...

kova byvalého lit...

charin²³ jej ve své zahajovací řeči nazval „básníkem velkého formátu“.²⁴ V dalších dnech sjezdu byla Pasternakově osobě věnována mimořádná pozornost ze strany sovětských i zahraničních delegátů a jeho vystoupení doprovázena ovacemi stojícího sálu. Pro Pasternaka, jenž doufal, že sjezd zachrání literaturu od státní kontroly, však byly jeho výsledky velkým rozčarováním: jediným oficiálně přijatelným uměleckým směrem se stal socialistický realismus. Svůj nesouhlas dal zklamany básník najevo tím, že sjezd předčasně opustil, aniž by vyčkal závěrečného zasedání, jemuž měl být jako člen vedení povinně přítomen. Bezprostředně nato v dopise adresovaném příteli Sergeji Spasskému napsal: „Bylo to obvyklé melodické uspořádání, v němž jsou ke třem správným notám připsány dvě falešné, avšak tentokrát byla v tomto klíči provedena celá symfonie, a to bylo samozřejmě nové...“²⁵ Nové bylo i to, co se odehrálo v Pasternakově mysli: zavřel veškerou svoji předchozí tvorbu. Koncem roku 1934 napsal otcí: „Vzal jsem, přestože poněkud pozdě, rozum do hrsti. Nic z toho, co jsem napsal, neexistuje. Tamten svět přestal existovat a tomu novému nemám co ukázat. Bylo by špatné, kdybych to nechápal. Ale našťástí jsem živ, mám oči otevřené, musím se rychle změnit v prozaika dickensovského typu...“²⁶ Retrospektivně hodnotil Pasternak své pokusy napsat román o osudech své generace jako snahu řešit objektivně neřešitelný úkol. O jaké historické pravdě bylo možné psát v roce, kdy byl zavražděn Kirov²⁷ a začaly přípravy stalinového teroru? Bez ohledu na tuto skutečnost zůstává faktem, že v lednu 1935 si Pasternak vyzvedl z Literárního fondu zálohu na psaní prózy, románu, jehož materiálem měla být současnost. Uplyne však ještě deset let, než přijde inspirace, než se sejdou ty správné okolnosti, než do Pasternakova života vstoupí nová múza a on začne psát *Doktora Živaga*.

Aby měl na živobytí, uchyluje se v období politických represí k překladatelské činnosti. Vlastní tvorbu nikde nepublikuje, přesto - nebo právě proto - musí čelit neustálým útokům z oficiálních míst, která jej viní z hermetické uzavřenosti před vnějším světem, z toho, že programově odmítá aktuální tematiku. Pro spisovatele začíná období bezesných nocí. V dubnu 1935 diagnostikují lékaři u Pasternaka těžkou neurastenii, jejímž důsledkem je vyčerpané srdce. Spisovatel musí být hospitalizován. K hrůzám Ruska přibývají v polovině třicátých let ještě další: nad Evropou houstnou černé mraky fašismu. Na podporu antifašistických sil je počátkem léta 1935 svolán pařížský Mezinárodní kongres spisovatelů na záchranu kultury. I když Pasternak vzhledem ke svým protirežimním postojům nebyl do sovětské delegace zařazen, byl pro něj na Stalinův příkaz narychlo vypraven speciální automobil. Jeho nepřítomnost

vyvolávala v mezinárodních literárních kruzích krajní podezření. Vystoupení nemocného Pasternaka, jenž se cestě všemožně bránil (měl obavy, že svoji účastí na antifašistickém kongresu ohrozí rodiče a sestru žijící v Berlíně), bylo pro delegáty šokem. Celý Pasternakovův projev byl namířen proti hlavní myšlence kongresu, spočívající v ochraně kultury v diskusích a na schůzích. Ostatně není se čemu divit, když právě s „ochranou“ kultury ve jménu idejí měl ze své vlastní tu nejhorší osobní zkušenost: „Chápu, že toto je kongres spisovatelů, kteří se sešli, aby se postavili proti fašismu. K tomu vám mohu říci pouze jedno. Neorganizujte se! Organizace je smrt umění. Důležitá je pouze osobní svoboda.“²⁸ V závěru svůj heretický odpor vůči jakékoli organizovanosti kultury změkčil metaforickým obrazem o poezii, která „vždycky bude vzdálena tomu, aby o ní mohlo být diskutováno na schůzích“, která „navždy zůstane organickou funkcí štěstí člověka přeplněného blaženým darem rozumové řeči“.²⁹ Je nabíledni, že za takový projev Pasternak po návratu do vlasti pochvalu nezískal. Přesto zůstával stranou represí, jako by moc svojí nevídanou blahosklonností vůči jeho osobě dávala najevo, že cesta k piedestalu prvního básníka je pro něj ještě stále otevřená. V létě 1936 mu byla Gorkým přidělena v prominentní spisovatelské vesničce Peredělkino dača, ohromný šestipokojový dům se třemi terasami...

Druhou polovinu třicátých let nazval Pasternak „strašnými a krvavými léty“,³⁰ kdy mohl být zatčen každý. Teror, který se ve jménu vítězství totalitního režimu rozpoutal, vyvrcholil známými moskevskými procesy v letech 1936-38, kdy byli na základě falešných obvinění postupně likvidováni ve straně, byrokratickém aparátu i armádě všichni, u nichž měl Stalin podezření, že jsou málo oddaní či myslí příliš nezávisle. V létě 1937 byl Pasternak Svazem spisovatelů vyzván, aby i on připojil svůj podpis k prohlášení *Nedáme žít nepřítelům Sovětského svazu*, a projevil tak souhlas s rozsudkem smrti pro maršála Tučačevského³¹ a další „špióny“ a „zrádce“ z řad velení Rudé armády. Zinaida, která byla v té době těhotná, prosila Pasternaka, aby se podvolil okolnostem, aby nevystavoval sebe i celou rodinu nebezpečí smrti a podepsal. Básník tak nečinil s odúvodněním, že mu nikdo nedal právo rozhodovat o životech jiných lidí. Všichni očekávali, že Pasternak bude za tento projev nesouhlasu okamžitě zatčen. Nic takového se nestalo. Den nato, 15. června 1937, objevil svůj podpis zveřejněný v denním tisku.³² Vedoucí Svazu spisovatelů ve snaze vyhnout se skandálu, který by básníkovu odmítnutí způsobilo, připojili Pasternakův podpis bez jeho vědomí. V tomto období začaly spisovatelovy neshody se ženou. Zinaida - jako již mnohokrát před-

tím – mu vyčítala, že svojí uzavřeností a programovou neangažovaností budí podezření a ohrožuje tak nejen sebe, ale celou rodinu. Pasternakova reakce byla vždy stejná: konstatoval, že kdyby se choval jinak, bylo by to falešné. V noci na Nový rok 1938 Zinaida porodila syna. Pasternak, aby uživil rodinu, překládal, jak se často vyjadřoval, „co mu přišlo pod ruku“. Přes spisovatelův pohrdavý vztah k této podle jeho mínění mechanické činnosti díla jim vytvořená (především přebásnění Shakespearových dramata a Goethova *Fausta*) patří dodneška ke klenotům ruské překladové literatury. I kdyby zůstal Pasternak „jen“ excelentním překladatelem, čehož se on sám velmi obával, jeho přínos pro moderní ruskou literaturu by zůstal obrovský. Jeho ambice však směřovaly výše.

Když roku 1941 napadlo Německo Sovětský svaz, zdála se Pasternakovi válka, jak později napsal v *Doktoru Živagovi*, „očistnou bouří“, „závanem vykoupení“, „její skutečné hrůzy, skutečné nebezpečí i hrozba smrti byly blahem ve srovnání s nelidskou vládou výmyslu a přinášely úlevu, neboť omezovaly uhraničivou moc mrtvé litery“. Válka, kdy byl režim zaneprázdněn důležitějšími otázkami než dohledem nad ideologickou bezúhonností literatury, umožnila Pasternakovi po vynuceném mlčení temných předválečných let návrat k aktivní literární činnosti. Mohl znovu veřejně vystupovat, pořádat autor-ské večery, recitovat svoji poezii. Byl znovu v kontaktu se čtenáři, kteří ho zbožňovali. Jeho díla byla přeložena v cizině a o jeho překladech Shakespeara Angličané psali, že dosahují „takového stupně dokonalosti, jaký si jen možno přát“.³³ Když skončila válka, radost spojená s vítězstvím nad nepřitelem vyvolávala v Pasternakovi intenzivní pocit, že svojí tvorbou musí svým současníkům mnohé sdělit, že se to od něj očekává. Monumentální próza, v níž chtěl zachytit osud své generace, měla v autorově vědomí jasné obrysy. Byl pevně přesvědčen o tom, že ji dokončí během několika měsíců. Na počátku roku 1946 psal sestřenicí: „Přeji mi, abych vydržel, abych neumdlával pod tíhou únavy... Začal jsem velkou prózu, do níž chci vložit to nejdůležitější, kvůli čemu se v mém životě strhla mela, a spěchám, abych ji dokončil před tvým letním příjezdem, aby sis ji mohla přečíst.“³⁴ Trvalo však celých deset let, než své životní dílo, román, jenž později dostal jméno *Doktor Živago*, dokončil. Když sestřenice v létě přijela, měl Pasternak jen pár úvodních kapitol. Scházela mu inspirace. Bez silných citových impulzů nebyl schopen tvořit. Byl zoufalý. Zinaida, která kdysi omámila básníkovy smysly, se po smrti jednoho ze dvou synů z prvního manželství sice dál starala o domácnost, byla však už jen stí-
nem sebe samé.

33/ Šekspir v prevođe Pasternaka. In. Briton-skiy sojuznmk, 1945, č. 22.

34/ Pasternakov dopis Olze Freudenbergo-ve z 1. ledna 1946. Cit. podle Perepiška Bo-riša Pasternaka. Chudožestvennaja literatura, Moskva 1990, s. 219.

Podzim 1946 byl v Moskvě obzvlášť chladný. Když se jednoho říjnového dne vydal do redakce literární revue *Novyj mir*, Pasternak netušil, že tam nalezne tu, která se měla stát jedním ze symbolů žensví dvacátého století, příští Laru *Doktora Živaga*. Plavovlasá žena s šedýma očima se jmenovala Olga Ivinová. Bylo jí 34 let a pracovala jako sekretářka redakce. Stárnoucí Pasternak byl polichocen, když zjistil, že je jednou z jeho velkých obdivovatelek. Přicházel pak do redakce každý den... Přes chmurnou atmosféru započatých ideologických čistek v oblasti literatury a umění, rozpoutaných v létě na Stalinův příkaz, se Pasternak, autor „bezideových, vzdálených sovětské skutečnosti“, jak stálo v opublikované rezoluci prezidia Svazu spisovatelů, cítil šťastný. Na skutečnost, že byl zařazen mezi kandidáty na Nobelovu cenu za rok 1946, reagoval dopisem, v němž se Svazu spisovatelů snažil vysvětlit, že v některých

literárních kruzích na Západě je význam jeho činnosti nepatřičným způsobem zvětčován. Toto chabé ospravedlnění však básníkovi, jehož osud již plánovale jiní, nebylo mnoho platné. V polovině března 1947 zahájila moskevská literární periodika proti Pasternakovi intenzivní štvavou kampaň. Každému, kdo žil v poválečné stalinové Moskvě, bylo jasné, jakými důsledky hrozila slova o reakčním zaostalém myšlení básníka, jenž žije daleko od nové skutečnosti. Závažnost situace chápal i Pasternak, zejména poté, co byl v červnu 1947 na zasedání vedení Svazu spisovatelů ostře odsouzen za to, že se „odklonil od života“.³⁵ Pocit blízkého nebezpečí motivoval Pasternaka k intenzivní práci... „Jsem už starý, možná brzo umřu a nemohu donekonečna odkládat svobodné vyjádření svých skutečných myšlenek...“³⁶ nalezneme v jeho korespondenci. První kapitoly románu, které považoval za hotové, předčítal po večerech v domech svých přátel z literárních a spisovatelských kruhů.

Koncem čtyřicátých let se útoky proti Pasternakovi stupňují. Pasternak je označen za autora „individualistické tvorby do nebes vynášené západními estéty“,³⁷ kromě toho je ideologicky napadána silná religiozita jeho básní. Závěr je jednoznačný: dílo Borise Pasternaka způsobilo vážné škody v sovětské poezii. Navzdory politickým potížím v tomto období o sobě básník říkal, že je spokojený. Psal román, prožíval neobyčejné chvíle, protože láska, to báječné slunce, znovu vstoupila do jeho života. Když koncem čtyřicátých let Stalin zahájil antisemitskou kampaň proti kosmopolitismu, očekával Pasternak, jako už tolikrát předtím, že si pro něj tajná policie přijde. KGB³⁸ však pro něj vymyslela trest daleko rafinovanější: místo něj byla v říjnu 1949 zatčena Olga Ivinová. Když byla po Stalinově smrti roku 1953 z gulagu propuštěna, Pasternak jí vzkázal, že jejich vztah skončil. Dopisoval poslední kapitolu *Doktora Živaga*, postava Lary byla hotová... Olga Ivinová ve svých vzpomínkách později omlouvala Pasternakovo chování jeho obavami, zda v lágru příliš nezestárla, a dodala, že když ji po čtyřech letech znovu uviděl a zjistil, že ani útrapy a mučení jí nic z její krásy neubraly, že je „jen mírně pohlublá“,³⁹ jeho city k ní znovu vzplanuly. Viděno prizmatem této skutečnosti nezbyvá než konstatovat, že Ivinová musela být básníkovi mimořádně oddána. Režim to věděl. Dva měsíce po Pasternakově smrti byla zatčena a poslána do gulagu podruhé.⁴⁰

Bez ohledu na to, co si pro svoji lásku vytrpěla, jsou názory pamětníků na roli této dámy převážně negativní: některými byla nazývána samozvanou Larou, jiní ji tolerovali jako citový výstřelek stárnoucího básníka, mezi sebe ji však nepřijali. Téma Ivinová a Pasternak je natolik obsáhlé, že by vydalo na samostatnou knihu. Omezím se na konstatování, že až do konce svého života

ДОМ УЧЕНЫХ
 ВЫСТУПИТ
 ПОЭТ
 БОРИС
 ПАСТЕРНАК
 ПОНЕДЕЛЬНИК
 18
 МАЯ
 ПОСКОРЕННЕ

ПАСТЕРНАК

СТИХИ

„ВТОРОГО РОЖДЕНИЯ“
 „ЗЕМНОГО ПРОСТОРА“
 „ЛОВЕРХ БАРЬЕРОВ“
 „СЕСТРА МОЯ ЖИЗНЬ“
 ПЕСНЯ
 „ШЕКСПИРА, ВЕРЛЕНА“

Начало в 8 часов вечера

Вести передаются в эфире Радио «Культура» в 11 часов вечера. В Метрополитане Пастернак будет выступать в 8 часов вечера. Встреча в ресторане «Лира» в 10 часов вечера. Встреча в ресторане «Лира» в 10 часов вечера.

žil Pasternak dvojitým životem, rozdělen mezi Zinaidou a Olgou, jejíž rodinu podporoval stejně jako svoji. Celkem strávila Ivininská v gulagu osm let, ke konci života o ní senzacechtivý tisk psal jako o agentce KGB. Zemřela v roce 1995 jako hluboce raněná žena. Otiskem vztahu Pasternaka a Olgy Ivininské se stal vnější vzhled Lary a lyrická vřelost, kterou jsou prostoupeny všechny kapitoly jí věnované. Pasternak vždycky zdůrazňoval, že především probuzení prudkého a šťastného citu mu dalo sílu překonat těžkosti spojené s prací na románu. Ponecháme-li stranou všechny nedokončené pokusy, které *Živagovi* předcházely, psal svůj román deset let (1945–1955). Nebylo to však deset let souvislé tvorby. Aby finančně zajistil svoji rodinu i rodinu Olgy Ivininské, musel intenzivně překládat. Kromě toho finančně podporoval svoji dceru Ariadnu⁴¹ a mnoho synem, po sebevraždě Mariny Cvetajevové také její dceru Ariadnu⁴¹ a mnoho dalších. *Živaga* psal, jen když mu to čas dovolil. K tomu přistupovala měnící se konjunktura v interpretaci dějinných událostí. Historie Ruska před jeho zraky získávala ostré rysy jednotného a pro všechny závazného ideologického schématu, málo podobného tomu, co se odehrávalo ve skutečnosti. Tendenci lži zaměřující příčiny s následky, na něž při studiu historických pramenů narážel, způsobil, že svůj román začal chápat jako jednu z forem protestu proti nim.

Ani změny, jež nastaly ve společenské atmosféře po Stalinově smrti roku 1953, konec každodenního mizení jmen a lidí, nevnesly mnoho optimismu do spisovatelovy skepse, že román není v současných podmínkách v SSSR publikovatelný. Volný styl, interpretace událostí a religiozní motivy byly absolutně neslučitelné s obecnými normami. Pasternak navíc začínal ohrožovat rostoucí zájem Západu o jeho osobu. Jeho jméno se pravidelně objevovalo v seznamu kandidátů na Nobelovu cenu. Znova a znova se musel ospravedlňovat před Svazem spisovatelů. Na jaře 1954 se objevují určité náznaky, že by s oživením literárního života, jež s sebou přineslo probuzení společnosti z mrtvolného období Stalinovy hrůzovlády, mohla vysvitnout i Pasternakovi určitá naděje: časopis *Znamja* opublikoval deset básní ze sešitu Jurije Živaga. Poprvé od roku 1945 se Pasternak znovu objevil v tisku jako básník. Poprvé se také v sovětském tisku objevila dvě slova, která pro spisovatele tolik znamenala - Doktor Živago. Zprávy o Pasternakově opětné kandidatuře na Nobelovu cenu však znovu vyvolaly nelibost a napjaté vztahy mezi spisovatelem a oficiální částí společnosti. Pasternak navíc nevěděl, jak reagovat. Jediné jeho dílo, jež považoval za hodno takové pocty - román -, bylo stále nedokončené. Trvalo ještě rok, než byl s textem spokojen. Poslední opravy zanesl koncem prosince 1955. Román byl hotov. Do konce Pasternakova života zbývalo pět let.

41 (1911-1975), dcera básně. Přestože strávila většinu a ve vřelosti, zkomunikovala s matkou. Byla vnímána jako její matka, rozsáhlý Pasternakem je toho un-

Спыры а ўвечерню
 Дарыны
 Малакобы
 Мчы воуны, Зане —
 Замечо му, Тра —
 Леан Кумбо уы,
 ТМ.
 Табоўне чаа мэм!
 Мочабу
 24. XI-87.

Svazu spisovatelů vybaven dopisem s Pasternakovým vlastnoručním podpisem (pod pohružkou zatčení Ivinské byl ochoten podepsat cokoli), v němž se autor dovolával práva na navrácení rukopisu s odůvodněním, že dílo je nedokončené.⁴⁷ Vrátil se s nepořízenou.

Peripetie, jimiž bylo vydání *Doktora Živaga* provázáno, jsou složité. Podobají se detektivnímu příběhu, v němž vypalézavost těch, kteří si nepřáli, aby dílo spatřilo světlo světa, neznala hranic. Bylo do něj náhodně zapojeno mnoho lidí, především z okruhu mladých západních slavitů, jejichž prostřednictvím byl Feltrinelli se spisovatelem v kontaktu a věděl, kdo je skutečným autorem Pasternakových dopisů. První exempláře *Doktora Živaga* se objevily v Miláně koncem listopadu roku 1957. Ústřední výbor strany reagoval tím, že přikázal spisovatel, aby před zahraničními novináři demonstrativně vyjádřil protest proti zveřejnění „nedokončeného“⁴⁸ díla. Pasternak příkaz neuposlechl. Následující den byla ve světovém tisku opublikována jeho řeč. Obsah nenechával nikoho na pochybách, jak to s „nedokončeným“ románem skutečně je. V rychlém sledu se pak odehrály další události. 23. října 1958 Pasternak obdržel telegram od tajemníka Nobelova fondu, že v posledním kole hlasování Švédské akademie získala jeho kandidatura většinu hlasů. „Za vynikající výsledky v současné lyrické poezii a pokračování tvůrčích tradic velké ruské prózy,⁴⁹“ tak zněla oficiální formulace, se stal držitelem Nobelovy ceny za literaturu. Zmíněný telegram obsahoval též pozvání do Stockholmu na oficiální převzetí ceny. Pasternak poděkoval Švédské akademii a Nobelovu fondu telegramem: „Jsem nesmírně vděčný, dojatý, hrdý, překvapený, v rozpacích.“⁵⁰ Večer pak oznámila zpráva o tom, že Sovětský svaz má spisovatele, jehož tvorba získala nejprestižnější mezinárodní ocenění, éterem.

Zdálo by se přirozené, že úcta k nejvyšší literární ceně Pasternaka ochránila, že mu žádné nebezpečí nemůže hrozit. Důvody udělení ceny byly formulovány velmi obecně a opatrně, tak aby nezavdávaly příčinu domnívat se, že tato nejvyšší literární pocta je v přímé souvislosti s publikací *Doktora Živaga*. Navíc Pasternakovo jméno figurovalo na listině kandidátů Nobelovy ceny za literaturu v minulosti sedmkrát (každoročně v letech 1946–1950, roku 1953 a 1957), dávno předtím, než román vznikl. Sovětský svaz druhé poloviny padesátých let však uvažoval jinak. Okamžité rozhodnutí Svazu spisovatelů, učiněné druhého dne ráno, bylo jednoznačné: je ideologicky nepřipustné, aby se nositelem Nobelovy ceny stal člověk, jenž zahraniční publikací svého zlého paskvilu na SSSR očernil nejen revoluci, ale celý sovětský život. Boris Pasternak se musí Nobelovy ceny vzdát. Zpočátku si bezmála sedmdesátiletý Pasternak počínal

ЦЕНТРАЛЬНЫЙ КОМИТЕТ КОМУНИСТИЧЕСКОЙ ПАРТИИ
СОВЕТСКОГО СОЮЗА

НИКИТЕ СЕРГЕЕВИЧУ ХРУЩЕВУ
уважаемый НИКИТА СЕРГЕЕВИЧ,

Я обращаюсь к Вам лично. Ц.К.П.С.С. и Советскому Правительству.

Из доклада г.Семичасного мне стало известно о том, что правительство "не чинило бы никаких препятствий моему выезду из С.С.С.Р"

Для меня это невозможно. Я связан с Росомей рождением, семьей, работой.

Я не имел своей судьбы отдельно и мне всё равно ли ни были мои ошибки и заблуждения, я же мог себе представить, что окажусь в центре такой политической кампании, которую стали раздувать вокруг моего имени на Западе.

Осознав это, я поставил в известность Шведскую Академию о своем добровольном отказе от Нобелевской премии. Выезд за пределы моей Родины для меня равносмыслен смерти и поэтому я прошу не принимать по отношению ко мне этой крайней меры.

Подога руку на сердце, я кое-что сделал для советской литературы и могу еще быть ей полезен.

И.А.Семичасный
7 декабря 1957г.

velmi statečně. Kategoricky prohlásil, že jej nic nedomutí, aby odmítl prokázat nou poctu. Na zasedání prezidia vedení Svazu spisovatelů, jehož hlavní bod programu nesl název *O skutcích člena Svazu spisovatelů SSSR Borise Pasternaka, jež jsou neslučitelné s rolí sovětského spisovatele*, se nedostavil, na skutečnost, že byl zbaven členství i titulu sovětský spisovatel, nereagoval. Noviny, které rozpoutaly hysterickou kampaň proti jeho osobě, přestal číst. Zdravý rozum si uchovával intenzivní překladatelskou prací. Navzdory tomu, co se kolem něj dělo, byl veselý myslí, neboť, jak napsal později jeho syn, říkal, že „za čest být nositelem Nobelovy ceny je připraven snášet jakékoli útrapy“.⁵¹ Všechno se změnilo v momentě, kdy sovětské orgány zautočily z míst a do míst, kde byl nejvíce zranitelný. Těmi místy na jeho duši i těle byla Olga Ivinská. Když se po několikadenní izolaci v Peredělkinu vrátil 29. října zpátky do Moskvy, volal Ihned Olze Ivinské, aby zjistil, jaká je situace. Ivinská, která se účastnila místo něj nepřijemných jednání se Svazem spisovatelů, jej zahrнула vřícenkami, že je lehkomyslný a egoistický, že to bude opět ona, kdo bude místo něj potrestán. Bezprostředně nato se Pasternak odebral na poštu a odeslal do Stockholmu telegram, v němž se Nobelovy ceny s omluvou zřekl. Druhý telegram, který toho dne poslal, byl adresován Ústřednímu výboru Svazu spisovatelů: „Děkuji za lékáře, kterého jste mi dvakrát poslali. (Tuto ironickou poznámku si nemohl odpustit, neboť lékař, jenž mu byl k dispozici, měl jedinou funkci: zmařit jeho případný pokus o sebevraždu.) Cenu jsem odmítl. Prosim, aby byla Ivinské obnovena možnost výdělků v Goslitizdatu.“⁵² Co přesně se mezi Pasternakem a Ivinskou odehrálo, se asi už nikdy nedozvíme. Zda se Ivinská po prožitých útrapách lágru ve strachu z dalšího zatčení zavázala ke spolupráci s mocí, či nikoli, nelze zatím na základě historických pramenů spolehlivě prokázat ani vyvrátit. Ve své knize vzpomínek se však zmiňuje o setkání se spisovatelem Fedinem, tehdejším předsedou Svazu spisovatelů, jemuž přislíbila, že Pasternak přemluví, aby se Nobelovy ceny vzdal. Pasternak, který trpěl vřícenkami svědomí, že osud, který patřil jemu, za něj nesla Ivinská, byl proti jejímu naléhání a vřícenkám bezbranný.

Oběť, kterou přinesl Pasternak odmítnutím ceny, však nijak neulehčila jeho situaci. Tisk, jehož strany byly zalité hněvem lidu, o události mlčel. Vše pokračovalo podle předem připraveného scénáře. Nejvyšší sověť Sovětského svazu byl zahrnut rezolucemi, v nichž občané, ale také nejrůznější regionální i celoruské společenské instituce žádali, aby byl zbaven občanství a vystěhován. Z hlediska Pasternakovy další existence by to bývalo bylo to nejlepší, co si mohl přát. Aby v zemi nezanechal nikoho, kdo by mohl být použit jako rukojmí,

vyjednával spisovatel odjezd jak pro Zinaidu a svoji legitimní rodinu, tak i pro rodinu Olgy Ivinské. Když Zinaida odmítla opustit vlast, Pasternak zůstal.

Poslední léta žil s pocitem člověka z jiné planety či ze čtvrtého rozměru, jak se výstižně vyjádřil v dopise na počátku roku 1959.⁵³ Světová sláva a zároveň pohrdání jeho jménem ve vlasti, nejistota, co bude zítra, a stovky dopisů s prosbami o finanční pomoc z prostředků, jimiž nemohl disponovat. Pasternakovi byly pozastaveny veškeré honoráře: ze sebraných Shakespearových spisů byly narychlo vyjímty jeho překlady a nahrazeny jinými, byly vypovězeny jeho smlouvy s nakladatelstvími, divadelní hry, u nichž pod překladem figurovalo spisovatelovo jméno, se přestaly hrát. Boris Pasternak přestal v Sovětském svazu existovat. To, čeho se nejvíce obával, ne kvůli sobě, ale kvůli svým blízkým, se stalo skutečností: byl bez prostředků. Ti, kteří byli na jeho výdělku závislí, neměli z čeho žít. Moc dosáhla, jako bezpočtukrát předtím i potom, jako v případech množství bezejmenných i všeobecně známých lidských osudů, svého. Pasternakovu hrdou energii, s níž kdysi nastoupil do nerovného boje, vystřídala rezignace umocněná věkem a únavou. Je známo,⁵⁴ že po odmítnutí Nobelovy ceny určovala Pasternakovy skutky Olga Ivinská. Žena, kterou nazýval Larou svého stáří, stylizovala dopisy na nejvyšší místa, které Pasternak jen podepisoval. Jsou to smutné dokumenty, jejichž konspekty psané rukou Ivinské se dochovaly v Pasternakově archivu. Jen podle občasných poznámek tužkou je zřejmé, že do textů někdy zasahoval. Chruščovovi chlapeci, agenti KGB, drželi Ivinskou pevně ve svých rukou a pod permanentní hrozbou nového zatčení jejím prostřednictvím Pasternaka vydírali.

V únoru 1960 se v západním tisku znovu objevily velké Pasternakovy fotografie. Stejně jako před dvěma lety v souvislosti s udělením Nobelovy ceny byl zahrnut mimořádnou pozorností prestižních světových deníků. Autoři článků na dálku gratulovali spisovateli k jeho sedmdesátým narozeninám a přáli mu hlavně zdraví do dalších let. Nikdo netušil, že v té době byl Pasternak již vážně nemocen, že jeho srdce a další životně důležité orgány jsou prorostlé metastázami rakoviny plic. Zemřel 30. května 1960. Vedení Svazu spisovatelů se v obavách, že by se Pasternakův pohřeb mohl změnit v mítink svobodomyšlných sil, snažilo, aby zpráva o spisovatelově smrti zůstala utajena. Média mlčela, jen *Litěraturnaja gazeta* věnovala této události jednu větu na poslední straně. Přesto doba a místo konání Pasternakova pohřbu nezůstaly před veřejností skryty. Co nebylo možné sdělit důstojně a oficiálně, oznamovaly desítkami neznámých rukou psané plakáty ve vagonech přímoskevských vlaků, na oknech nádraží a čekáren, důsledně strhávané a se stejnou důsledností znovu

ан3

СССР

КОМИТЕТ

ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ
ПРИ СОВЕТЕ МИНИСТРОВ СССР

18. февраля 1959 г.

№ 391-44

Москва

Ц К К П С С

ОСОБАЯ ПАПКА

Сов. секретно

36

Комитет государственной безопасности при Совете Министров СССР докладывает ЦК КПСС о материалах, имеющихся в органах государственной безопасности, в отношении писателя ПАСТЕРНАКА Б.Л.

ПАСТЕРНАК происходит из семьи художника, отец его вскоре после Октябрьской революции выехал в Англию, где и умер 1. 1939 году. В настоящее время там проживает сестра ПАСТЕРНАКА Б.Л. - Лидия СЛЕЙТЕР. В первые годы Советской власти ПАСТЕРНАК принимал к литературной группе акмеистов.

Для всего его творчества характерно воспевание индивидуализма и уход от советской действительности. По философским взглядам он убежденный идеалист.

Как видно из агентурных материалов, ПАСТЕРНАК среди своих знакомых неоднократно высказывал антисоветские настроения, особенно по вопросам политики партии и Советского правительства в области литературы и искусства, так как считает, что свобода искусства в нашей стране невозможна.

В 1938 году ПАСТЕРНАК заявил: "Обороняться от гнета и насилия, существующего сейчас, следует лишь уходом в себя, сохранением внутренней честности. Это сейчас требует героизма, нужно хотя бы пассивное сопротивление царящему одиночеству и кровожадности".

В период Отечественной войны ПАСТЕРНАК высказывал пораженческие настроения, а после победы над фашистской Германией выражал разочарование тем, что война не принесла желательных для него изменений в общественном и государственном строе в СССР. "Над нашей жизнью по-прежнему будет царить произвол и насилие, над

вылепované. A tak v den Pasternakova pohřbu od rána přivázely nabité vlaky do Peredělkina davy lidí. Více než dva tisíce účastníků smutečního průvodu přišlo prokázat básníkovi poslední poctu. Dlouho do noci stáli nad čerstvě zaspaným hrobem a recitovali jeho verše. Až do začátku perestrojky pak byl Pasternakův hrob místem, kde se setkávali političtí odpůrci režimu. Netušili, že lavičky a náhrobky peredělkinského hřbitova jsou doslova obetkány odposlouchávacím zařízením, napařeným přímo na centrálu KGB.

"Epochy pomínou, mnoho velkých epoch pomine," napsal na sklonku života Pasternak. "V tu dobu na tomto světě už nebudu..." Měl pravdu. Stejně jako když pojmenoval svého románového hrdinu Živago, "ten, kdo přežil". A Jurij Živago, autorovo alter ego, skutečně přežil... dějinnou apokalypsu, která zasáhla ruskou inteligenci v první polovině dvacátého století. Přežil i román, přežil i jeho autor. Biblicky řečeno: znovu vzkříšen se navrátil do ruské literatury.

длительный период времени являлся редактором литературных произведений ПАСТЕРНАКА, высказывает антисоветские настроения, разделяет позицию, занятую ПАСТЕРНАКОМ.

Отрицательно также влияет на ПАСТЕРНАКА писатель Всеволод ИВАНОВ и его жена, ЭФРОН А.С. - дочь поэтессы М.ЦВЕТАЕВОЙ.

По последним данным, ПАСТЕРНАК высказывает беспокойство в связи с ожидаемым приездом английской парламентской делегации, опасаясь особого интереса к нему со стороны английских корреспондентов. Высказывает в связи с этим желание уехать на некоторое время в Томьиси.

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ КОМИТЕТА ГОСБЕЗОПАСНОСТИ

А.А. Фурсов / ШЕЛЮГИН